

HANDLEIDING

LEERKRACHT

EDUBOX

NEPNIEUWS

1. Inleiding

Welkom bij de 'EDUbox Nepnieuws?!', een samenwerking tussen imec, Mediawijs, Artevelde Hogeschool en VRT NWS.

Deze EDUbox staat integraal in het teken van nepnieuws, beter bekend als 'fake news'.

Leerlingen krijgen informatie over nepnieuws en worden enkele tips aangereikt waarmee ze nepnieuws kunnen herkennen. Gewapend met deze informatie gaan de leerlingen vervolgens zelf aan de slag en moeten ze echte en valse nieuwsberichten van elkaar onderscheiden. Ten slotte wordt de leerlingen extra informatie aangeboden over nepnieuws.

2. Het belang van het herkennen van nepnieuws

Nepnieuws is geen nieuw fenomeen. Er zijn verhalen bekend over Griekse en Romeinse heersers die gebruik maakten van nepnieuws om hun voorgangers of tegenstanders in diskrediet te brengen. Toch lijkt het alsof nepnieuws een probleem van de afgelopen jaren is en veel vaker opduikt dan vroeger het geval was.

De opkomst en de exponentieel gestegen populariteit van sociale media hebben daar een belangrijke rol in gespeeld. Sociale media hebben berichtgeving gepopulariseerd: iedereen die over een internetverbinding beschikt, kan berichten plaatsen. Informatie is vrij, open en beschikbaar, zowel om te maken als om te lezen. Een nefast gevolg van deze mogelijkheden is het ontbreken van controle op kwaliteit en waarheidsgetrouwheid.

Nepnieuws is een groeiend probleem in ons medialandschap. Valse nieuwsberichten tieren welig op sociale media en worden massaal aangeklikt en gedeeld. In geen tijd kunnen berichten viraal gaan en duizenden, zo niet miljoenen gebruikers bereiken. De term 'nepnieuws' wordt te pas en te onpas gebruikt om het waarheidsgehalte van de ander teniet te doen. Nepnieuws zou zelfs in staat zijn om een kiezerspubliek te beïnvloeden in een bepaalde politieke richting, met alle gevolgen van dien. Of het brengt bepaalde individuen onterecht in een slecht daglicht. Het is duidelijk dat over nepnieuws niet te licht mag worden gegaan.

Nepnieuws stelt onze maatschappij op de proef en daagt ons kritisch denkvermogen uit. Een goed begrip van nepnieuws is dan ook essentieel om gewijs te geraken in de complexiteit van het medialandschap en om je ervan te vergewissen dat je objectief en waarheidsgetrouw geïnformeerd wordt. De kans op beïnvloeding via nepnieuws wordt gereduceerd eenmaal je gewapend bent met een gedegen kennis van nepnieuws.

Het is dan ook het doel van deze EDUbox om leerlingen een eerste basisvorming te geven rond nepnieuws. Theorie en praktijk wisselen elkaar af, zodat leerlingen na afloop sterker in hun schoenen staan wanneer ze met nepnieuws worden geconfronteerd.

3. Eindtermen

Deze EDUbox linkt vooral met vakoverschrijdende eindtermen, binnen de 3 graden

Vakoverschrijdende eindtermen - globaal voor het secundair onderwijs.

Vakoverschrijdende eindtermen globaal voor het secundair onderwijs

Gemeenschappelijke stam:

Leerlingen (communicatief vermogen)

1. brengen belangrijke elementen van communicatief handelen in praktijk; (creativiteit)
2. kunnen originele ideeën en oplossingen ontwikkelen en uitvoeren;
3. ondernemen zelf stappen om vernieuwingen te realiseren; (doorzettingsvermogen)
4. blijven, ondanks moeilijkheden, een doel nastreven; (empathie)
5. houden rekening met situatie, opvattingen en emoties van anderen; (esthetische bekwaamheid)
6. kunnen schoonheid ervaren;
7. kunnen schoonheid creëren; (exploreren)
8. benutten leeransen in diverse situaties; (flexibiliteit)
9. zijn bereid zich aan te passen aan wisselende eisen en omstandigheden; (initiatief)
10. **engageren zich spontaan; (kritisch denken)**
11. **kunnen gegevens, handelwijzen en redeneringen ter discussie stellen a.d.h.v. relevante criteria;**
12. zijn bekwaam om alternatieven af te wegen en een bewuste keuze te maken;
13. **kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken; (mediawijsheid)**
14. **gaan alert om met media;**
15. participeren doordacht via de media aan de publieke ruimte; (open en constructieve houding)
16. houden rekening met ontwikkelingen bij zichzelf en bij anderen, in samenleving en wereld;
17. **toetsen de eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen en trends aan verschillende standpunten; (respect)**

18. gedragen zich respectvol; (samenwerken)
19. dragen actief bij tot het realiseren van gemeenschappelijke doelen; (verantwoordelijkheid)
20. nemen verantwoordelijkheid op voor het eigen handelen, in relaties met anderen en in de samenleving; (zelfbeeld)
21. verwerven inzicht in de eigen sterke en zwakke punten;
22. ontwikkelen een eigen identiteit als authentiek individu, behorend tot verschillende groepen; (zelfredzaamheid)
23. doen een beroep op maatschappelijke diensten en instellingen;
24. **maken gebruik van de gepaste kanalen om hun vragen, problemen, ideeën of meningen kenbaar te maken; (zorgvuldigheid)**
25. stellen kwaliteitseisen aan hun eigen werk en aan dat van anderen; (zorgzaamheid)
26. gaan om met verscheidenheid;
27. dragen zorg voor de toekomst van zichzelf en de ander.

4. Inhoud EDUbox

Deze EDUbox bestaat uit 6 delen.

- Deel 01, 02 en 03 vormen de basis van deze EDUbox.
- Deel 04, 05 en 06 zijn uitbreiding. Deze delen kunnen worden behandeld indien er nog tijd overblijft en/of indien deze informatie binnen de interessesfeer van de leerlingen valt.

4.1. Deel 01: Algemene introductie en enkele voorbeelden.

Deel 01 gaat van start met de schetsing van de rode draad: de nepnieuws-detective. Leerlingen stappen zogezegd een nepnieuws-opleiding binnen waarin ze worden opgeleid tot detectives. Nepnieuws vermomt zich namelijk vaak als echt nieuws, en het is aan hen om deze vermommingen te leren herkennen, om zo nepnieuws te ontmaskeren. Dit wordt allemaal duidelijk uitgelegd in het filmpje van Tim Pauwels. Laat daarom de leerlingen eerst naar de webpagina van EDUbox surfen. De leerlingen vinden de link van het filmpje en alle andere video's in de vorm van een QR-code in de doos van deze EDUbox.

Vervolgens krijgen de leerlingen drie voorbeelden van nepnieuws voorgeschoteld.

- Voorbeeld 1: Ariana Grande. Een foto van zangeres Ariana Grande werd via Twitter verspreid na de aanslag in de Manchester Arena tijdens haar optreden. Het bijschrift zegt dat Ariana de aanslag overleefd heeft. De foto is echter afkomstig van haar rol in de film 'Scream Queens' en heeft dus niets te maken met de aanslag.
- Voorbeeld 2: Donald Trump. De foto toont Donald Trump die mensen in nood helpt na orkaan Florence. Het is echter een bewerkte foto. De originele foto dateert van een aantal jaar daarvoor en toont twee redders die een drenkeling helpen. Een van de redders werd vervangen door Donald Trump in het bewerkte beeld.
- Voorbeeld 3: Enzo Knol. Op Instagram circuleerde er een overlijdensbericht van de populaire vlogger Enzo Knol. Dat bleek geen waar te zijn; hij was springlevend.

De leerlingen moeten de drie voorbeelden doornemen en aandachtig bekijken. Het is een eerste aanraking met nepnieuws.

4.2. Deel 02: 10 tips om nepnieuws te herkennen.

Deel 02 pikt de rode draad terug op en verwijst naar een noodzakelijk stuk gereedschap. Net zoals voor detectives een vergrootglas onmisbaar is, is voor een nepnieuws-detective de kaart met 10 vuistregels cruciaal.

Daarnaast is er ook een video van KLAAR. De leerlingen kunnen deze bekijken vooraleer ze overgaan tot het doornemen van de 10 vuistregels.

De kaart/het overzicht geeft 10 vuistregels, aan de hand waarvan leerlingen nieuwsberichten kunnen analyseren. De vuistregels geven aan op welke elementen er moet worden gelet om nepnieuws te kunnen herkennen.

- Is de titel neutraal?
- Wie is de auteur?
- Wat is de datum?
- Wie publiceerde het nieuws?
- Wat zijn de bronnen?
- Kloppen de links?
- Welke reden had de auteur?
- Wat zijn de vooroordelen?
- Hoe is de info voorgesteld?
- Is er beeldmateriaal?

Het is de bedoeling dat de leerlingen deze 10 tips aandacht doorlezen. De tips zullen moeten worden gebruikt in deel 03.

4.3. Deel 03: Praktijk.

In deel 03 gaan de leerlingen zelf aan de slag. In de hoedanigheid van nepnieuws-detectives worden ze tewerkgesteld op de redactie van een nieuwsdienst. De nieuwsdienst krijgt heel wat berichten binnen, maar weet niet goed of deze waar/vals zijn. De leerlingen moeten de berichten lezen en vervolgens, aan de hand van de 10 vuistregels uit deel 02, bepalen of de nieuwsberichten vals of echt zouden kunnen zijn. De oplossingen hiervan zijn terug te vinden op infokaarten achteraan deze EDUbox. Neem deze kaartjes zeker uit de EDUbox wanneer je deze aan de leerlingen geeft.

Er zijn verschillende thema's. Per thema zijn er een aantal nieuwsberichten, valse en/of echte.

- Cannabis
- Sociale media
- Seks
- Klimaat

Nadat de leerlingen per thema hebben uitgemaakt welke nieuwsberichten echt zijn, en welke vals, gaan ze over naar de volgende opdracht van deel 03.

De leerlingen bedenken zelf een titel over een thema. Ze bepalen zelf of de titel echt of vals is. Indien er nog tijd resteert, gaan de leerlingen een stapje verder en schrijven ze zelf een nieuwsbericht over een thema. Ze bepalen zelf of dat een vals of een echt nieuwsbericht zal worden. Ook de lengte van het nieuwsbericht mogen de leerlingen zelf bepalen. Na het schrijven van het valse/echte nieuwsbericht, lezen de leerlingen hun nieuwsbericht voor aan de andere groepjes. De andere groepjes moeten vervolgens bepalen of het om een vals of een echt nieuwsbericht gaat.

4.4. Deel 04: Verschillende vormen van nepnieuws. (Uitbreiding)

In deel 04 wordt bijkomende informatie gegeven over de werking van nepnieuws. De leerlingen nemen de informatie door. In dit deel zijn verschillende QR-codes terug te vinden. Deze leiden naar filmpjes van KLAAR, een quiz... De leerlingen kunnen ook deze filmpjes vrij bekijken en de quiz maken.

4.5. Deel 05: Is er een link met de filter bubble? (Uitbreiding)

Bijzondere aandacht wordt besteed aan de 'filter bubble', 'echo chamber' en de algoritmes waarmee sociale media werken. De leerlingen kunnen de informatie doornemen indien er nog tijd/interesse is. Bij deel 05 hoort een vrijblijvende opdracht, waarbij de leerlingen hun eigen Facebookprofiel eens onder de loep nemen. De opdracht is gericht op het visueel maken van de werking van algoritmes, de 'filter bubble' en de 'echo chamber'. Deze informatie kan immers vrij theoretisch zijn; de opdracht zet deze om in praktijk en brengt de leerlingen bewust in contact met de concepten.

4.6. Deel 06: Extra inspirerend materiaal.

Op deze infokaart vinden leerlingen nuttige links en filmpjes terug die ze zelfstandig kunnen bekijken. De informatie is op verschillende manieren gelinkt aan nepnieuws.

5. Praktisch

Vorbereiding vooraf

- Zorg dat de klas op voorhand klaar staat.
- Voorzie EDUboxen voor de verschillende groepjes. Heb je onvoldoende boxen? Het materiaal kan je zelf gemakkelijk kopiëren.
- Neem op voorhand zelf de inhoud van de EDUbox door.
- Neem zeker de oplossingen op het einde van de EDUbox uit de doosjes.

Inleiding

- Leg uit aan de leerlingen wat de bedoeling is van de EDUbox 'Nepnieuws?' en wat ze de komende twee lessen zullen doen.
- Verdeel de klas in groepen van maximaal 5 personen.
- Laat hen zeker het filmpje met Tim Pauwels zien, al dan niet klassikaal.

Midden

- Laat de leerlingen de EDUbox zelfstandig doornemen. Houd de tijd in de gaten, zodat voldoende ruimte resteert voor een klassikale nabespreking.

Slot

- Bespreek klassikaal de bevindingen van de leerlingen.

Voorzie voldoende tijd om met de EDUbox aan de slag te gaan. In principe zouden twee lessen moeten volstaan.

